

Social utblick

Arne Borg



Generell eller selekterad socialpolitik

Den som ser sig om ute i världen kan konstatera att det sätt på vilket ett samhälle söker skydda sina medborgare från svåra livssituationer i samband med tex sjukdom, arbetslöshet och åldrande skiljer sig väsentligt från land till land.

Även om modellerna är många kan ändå två huvudprinciper urskiljas. Inom ramen för en selektiv individinriktad socialpolitik lämnas medborgarna att själva bygga upp sitt skyddsnät efter förmåga tex genom att teckna privata försäkringar eller betala dryga avgifter för den assistans som finns att få. Samhället griper in först när de egna ansträngningarna misslyckas och då endast för att svara för livets nödtorft efter ingående behovsprövning. Den generella socialpolitiken däremot bygger på trygghetsgarantier som omfattar alla medborgare utan speciell behovsprövning och finansieras huvudsakligen skattevägen.

Dessa två socialpolitiska huvudprinciper är naturligtvis sällan renodlade. Oftast är det frågan om både och. Det brukar emellertid vara lätt att urskilja huvudlinjen. Sverige har sedan 30-talet allt mer utvecklats mot den generella linjen. Vi har numera en rad olika socialförsäkringar som sammantagna täcker de flesta svåra situationer en medborgare kan råka ut för under sin levnad. Den enda mer iögonfallande luckan i systemet är avsaknaden av en generell arbetslöshetsförsäkring.

Nu har emellertid den generella socialpolitiken på nytt börjat diskuteras i Sverige. Upprinnelsen är den här gången en debattartikel av en tjänsteman i finansdepartementet som förordade vissa radikala förändringar av denna politik. Artikeln väckte ett visst uppseende, framför allt inom det socialdemokratiska partiet. Det föranledde utrikesminister Sten Andersson att i en annan artikel göra en klar markering till för-

mån för den generella linjen. Även LO-ordförande Stig Malm tog till orda och ansåg synpunkterna vara en produkt av "fjuniga departementsråd".

Vad är det då som är så bra med den generella socialpolitiken och vars ifrågasättande får debattens vågor att gå så höga?

Den stora förtjänsten är att de sociala förmånerna utgår lika för alla och utan inkomstprövning. Det är en grundtrygghet som är densamma vare sig mottagaren är metallarbetare Svensson eller finansmannen Wall. Pensioner, barnbidrag och sjukersättning för att nämna några exempel på generella socialpolitiska förmåner utgår vid vissa givna situationer automatiskt och utan att skada den enskilda människans integritet. Genom att förmånen inte är inkomstprövad slipper hon få sin ekonomiska och sociala situation genomlyst för att komma i åtnjutande av den.

En inkomstprövad förmån har däremot den nackdelen att den lätt blir en sk fattigdomskälla. Någonstans måste ju behovsgränser dras och den som kommit i åtnjutande av en ekonomisk förmån förlorar givetvis denna förmån när den egna inkomsten stiger över denna gräns. Det gör att arbetsmotivationen sjunker och risken är stor att man blir kvar i ekonomiskt beroende.

En selekterad inkomstprövad socialpolitik bidrar också till att vidga klyftorna mellan fattiga och rika i samhället. Det innebär ju att de som finns ovanför inkomststrecket på ett mera påtagligt sätt känner att man skattevägen stödjer dem som befinner sig under gränsen. Det blir mer av "dom" och "vi" och situationen ökar fördomarna mot dem som får bidragen. Att det är på det sättet kan man ju klart se av de seglivade attityderna mot socialhjälpstagare som gärna får på sig etiketter som "lata" och "arbetsovilliga" trots att socialhjälpstkostnaderna utgör en mycket ringa del av de samlade sociala kostnaderna för samhället.

Den generella socialpolitiken är naturligtvis ekonomiskt sett mycket dyrare än en selekterad socialpolitik men den är väl värd priset och ingen bestrider annat än att den generella socialpolitiken också är ett verksamt och genomtänkt instrument för ekonomisk utjämning mellan olika grupper i samhället.